

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Jókai Mór Hajdani hangos Budapestje

Sokunk becses olvasmánya Jókainak ez a 75 éves korában írt tárcája, amiben azt eleveníti fel, hogy miket hallott fiatalon, amikor felkerült Komáromból Pestre. Így kezdődik:

„Mikor a dél-olaszországi fővárosokat végigjárta az ember, ahol úgy kiabálnak az utcán, mintha fegyverbe szólítanák a lakosságot a hitetlenek ellen; pedig csak paprikát meg paradicsomot árulnak, s aztán visszakerül a kéjgazdó a magyar fővárosba, szinte meglepi az a csendesség, ami itthon minden utcát, piacot betakar.

Hajh, nem így volt ez a hajdani boldog időkben, amikor én Pestre fölkerültem ügyvédbojtárnak, akit még akkor jurátusnak hittak. Csak Pestről beszélhetek, Budára nem jártam. Ott csendesség volt. Annál több volt a hang Pesten. Már korán reggel hangzott a kapuban a milimári leány csengő szózata: „Káfnz a Mili, oder a gutsz Obersz.” Utána következett a homokáruló asszony erősebb hangja, mélabús akcentussal: „Káfnz Szóond!” Mert homokra nagy szükség volt akkor. Bizony nem eresztették ám be a parkettet viaszkkal, s nem kefélték fel csuszamlásra, hanem behintették a pallót tisztességesen szép apró homokkal, hogy tiszta legyen a szoba...”

Elképesztő Jókai memóriája, hányféle pesti hangra, kiabálásra emlékszik. És volt is mire emlékezni – Pestben akkor még volt valami archaikus, szinte középkorias. A kereskedelem nagy része a nyílt utcán zajlott.

Complicatus gyermek- és ifjúkora

Velem szöges ellentétben Complicatus Budán töltötte gyerekkorát és gimnazista éveit. Megmutattam neki Jókai írását és kifaggattam fiatal éveiről. Nem kellett neki kétszer mondani, szívesen kötélnek állt.

Mi a legkorábbi városi emléked?

Az, ahogy Agádról visszajövünk Budapestre, a XI. kerületi Lágymányosi utcába. Mint gyerek az egész nyarat Agárdon töltöttem, a nagyszülőknek volt ott nyaralójuk, de egy-egy ízben föl kellett jönni a nyár közepén – az nagyon furcsa volt. Este meleg volt, az utcában mindenütt nyitva voltak az ablakok, ezért kihallatszott a rádió meg az emberek beszéde,

megtelt hangokkal az utca, mindenféle fények villódtak, alig bírtam elaludni.

A legkorábbi hang?

A jeges, amikor nyáron jött a lovas kocsi-jával, és ordította, hogy „Itt a jegeeees!”, meg az ószeres, aki azt kiabálta: „Ruhát, cipőt, tollat, varrógépet, mindent veszek!” Verklis is volt, akinek le kellett dobnia kis papírba csomagolt pénzt, a nagymama szerint azért, hogy elmenjen, nem azért, hogy tovább muzsikáljon. Az újságos rikancs, aki délután artikulátlanul kiabálta, hogy „Eestudes” – azaz Esti Budapest, így hívták a szocialista bulvárlapot, a pártbizottság lapját.

56-ra mennyire emlékszel?

Elég jól, majdnem 11 éves voltam. Október 22-én kedden délután készülődtem a másnap induló buszos osztálykirándulásra (negyedik általánosba jártam), de este re világozássá vált, hogy nem mehetek, és persze az egész kirándulás elmaradt. Ott-hon nagy ujjongás, felszabadult öröm fogadta a forradalmat, folyton a rádió körül álltunk, az Egmont-nyitány ment reggeltől-estig, hallottam Nagy Imre meg Mindszenty beszédét. Aztán november 4-e után a tankok dübörgése hallatszott az utcakövezeten a házunk előtt, az félelmetes volt. Egy napot a pincében töltöttünk az óvóhelyen: furcsa volt, hogy mindenki milyen hamar megtalálta a helyét és a létformáját ott lenni – persze, hiszen csak 12 éve volt annak, hogy az ostrom alatt heteken át itt laktak. Rezső bácsi és a felesége, idősebb gyermektelen házaspár, kártyáztak a saját pincerekeszükben, ami léckerítéssel volt elkülönítve. Mivel éjszakára elült a lövöldözés, úgy döntött a családunk, hogy visszamegyünk a IV. emeleti lakásba, de a hallban ágyasztunk a földre és csak négykézláb volt szabad járnunk a lakásban. Rettentő izgalmas volt.

Mesélte, hogy jártatok a Gellértbe ebédelni hétvégén, ahol apád, a képviselő mindig „a legjobb asztalt” kapta. Milyen volt az akkori elegancia?

Meg kell mondanom, apám már jóval a képviselősége előtt, a 40-es és 50-es években is nagy respektusnak örvendett a

Gellértben. Ismert színházi ember volt, sokáig nőtlen, szívesen evett-ivott éttermekben, a Gellértet különösen szerette: a felső, elegánsabb éttermet, és az „alsó Gellért”-ként emlegetett sörözőt is. Elegáns hely volt a Gellért, feltűnően kiritt az akkori szürkeségből.

Jártál-e külvárosban?

Igen, itt-ott. Szerettem csatangolni már 10–12 évesen, elmentem villamosokkal a végállomásig meg vissza, térképet is kaptam, azon előre megnéztem, merre menjek. Azért leginkább Budát ismertem, a Kelenföldi pályaudvar környéke akkor még nagyon külvárosias volt, ott laktak a Deák Feri bácsiék, néha vitt hozzájuk a nagymama, csirke is volt meg nyúl. Budafokra, Nagytéténybe is kimentem a HÉV-vel, hiszen onnan indult a Körtérről. Volt pénztár a tér közepén a Gombában, retúr-gyerekgjegyet lehetett venni. Aztán gimnazistaként a Közvágóhíd mellé kellett járnunk szerdánként – tanítás helyett! – úgynevezett „politechnikára”, mert a párt úgy döntött, hogy a gimnazistáknak is meg kell ismerkedniük a fizikai munkával. Egy ronda teherautó-javító üzembe voltunk beosztva, ahol nemigen tudtak velünk mit kezdeni, elfecsérelt idő volt az egész. De élménynek élmény volt, reggel 7-re kimenni a Vágóhídhöz, a nejlon-talponállók és sáros villamosok közé.

Hogyan mentél naponta a Toldyba?

A 9-es villamossal a Bertalan utcától a Batthyány térig, ott fölgyalogoltam a csarnok mellett a Franklin lépcsőn. Sokszor késtem, és amikor lihegtem fölfelé a lépcsőn, azt latolgattam, hogy olyan iskolába kéne járnom, amely gödörben helyezkedik el, hogy reggel lefelé lehessen rohanni... A 9-es sűrűn járt, de gyakran bedugult, néha három–négy 9-es is egymás mögött ácsorgott: ilyenkor a nyitott kocsiperonról leugorva előre szaladtam az eggyel előbbi villamosra, aztán a következő megállóban ugyanígy. Mikor negyedik gimnazista voltam, megindították a 86-os buszt, ez ott állt meg nálunk a sarkon, többször próbálkoztam vele, csak ez meg ritkán járt.

Verkli 1960-ban, ismeretlen helyszínén. (Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU BFL XV.19.c.10)

Biciklivel jártál-e a városban?

Nem, erre csak erősen felnőttként, a 90-es évektől került sor. Korábban nem volt szokás – megmosolyogtak vagy megszólítottak volna, meg veszélyes is volt, hiszen az autók nem voltak felkészülve arra, hogy jöhet egy biciklis.

Mikor ittál nyilvánosan először alkoholt? Hol?

Húha. És mit értsek azon, hogy „nyilvánosan”? Étteremben talán a szüleimmel, első gimnazista koromban: ők szívesen boroztak (sört sohasem ittak), és úgy gondolták, étkezéshez egy pohárral a serdülőnek sem árthat.

Emlékszel-e később lebontott házakra, műtárgyakra: pl. Nemzeti Szalon?

Mindenekelőtt a Blaha Lujza téri Nemzeti Színházra – fölfoghatatlan gyalázat, hogy azt lebontották, ma se tudok a téren keresztülmenni úgy, hogy ne hiányozna. (A térnek is hiányzik, nem csak nekem, látszik, hogy nem tud magához térni az a tér.) És igen, a Nemzeti Szalonra az Engels (Erzsébet) téren, a Marokkó-udvar nevű bérházra a Bajcsy-Zsilinszky úton a József Attila utca és a Deák tér között, meg a bekanyarodó Westend-házra a Nyugati pályaudvar mellett. Még állt egy nagy bérpalota az Erzsébet híd feljárójánál, az Eskü út-Váci utca-Duna utca által határolt telken, amitől egyértelműbb volt, hogy a Váci utca folytatódik délre, a Csarnok felé.

Átmentél-e a Kossuth hídon?

Anyámmal nyilván, kiskoromban (1947-ben születtem), főleg míg más híd nem volt, aztán már nem, mert nem esett útba, mi Dél-Budán laktunk a Körtér közelében, nekünk a Szabadság híd volt a legközelebb, ha „bementünk Pestre” (így mondták otthon). Aztán 1957-ben le is zárták a Kossuth hidat, még évekig állt ott, jól emlékszem a látványára, a Batthyány téren két felhajtó rámpája volt (mint a Ferdinánd hídnak a Podmaniczky utcai oldalán, csak kisebbek), ezeket a 9-es villamosnak ki kellett kerülnie, ezért a vágányok ide-oda mentek a Bem rakparton. 1960-ban bontották le, még bámultam én is a bontási munkákat. Szerettem mindig a hidakat.

Hová jártál szórakozni?

Sehová, szinte. Alig voltak vendéglők, sörözők, ahol jól éreztük volna magunkat mint kamaszok. Volt Ifjúsági Park, egyszer-kétszer elmentem, de ott se éreztem jól magam. Inkább bevásároltunk és lakásokban töltöttük együtt az időt, házibulit csináltunk. Meg aztán minden bezárt korán.

Tetszett-e modern dolog?

Ó, igen, szerettem a modernséget, főleg a háború előtti (vagy ahogy otthon mondtuk: „az ostrom előtti”) modernséget, például az Árkay-féle vasbeton templomot a Városmajorban, meg a Filmfőigazgatóság épületét a Szalay utcában, a Kúriával áteltenben (bár lehet, hogy ez már az ostrom

után épült? – Igen, 1950 körül. A szerk.). A későbbiekből is örömmel szemléltem sokat: a Szervita (akkor Martinelli) téren a telefonközpontot, a „Budapest” hengerszállót a Városmajornál, a Déli pályaudvar merész dobozát. És igen, talán mindnél jobban az Erzsébet hidat: szép is volt, híd is volt. Láttam napról-napra, ahogy épül, hiszen arra jártam gimnáziumba a 9-es villamosmal, figyeltük, ahogy egymás után beemelik a pályatest darabjait, ráakasztják a kábelekre, míg végül azok szép parabolává feszülnek ki. Ott voltam az Erzsébet híd megnyitására 1964. november 20-án (úgy tudtuk, hogy november 7-én akarták átadni, a bolsevik forradalom nálunk is kötelező ünnepén, de addigra nem lett kész).

Vissza Jókaihoz, azután a mához

A hangoknak szentelt (a reggeltől este felé haladó, szépen tagolt) emlékezés ezekkel a mondatokkal fejeződik be:

Így végre elcsendesül a város, csak a dunai malmok pitléinek kelepelése s a várost körülvevő mocsarak békamillióinak brekegése tartja ébren az éjszakát, föl-fölriasztva a kaszárnyák előtt strázsáló katona jelkiáltásától, mely a város végéig elhangzik a csendes éjszakában: „Ab-lögst! Halt wer da? Patrol vorbei!”

És most mind ennek a szép hangos világnak vége. Csend uralkodik Budapesten.

Ma megint hangosak a pesti utcák. Elsősorban a nagyszámú, ott vigadó fiatal turistától. Ennek oka egy modern áldás és átok. Ennek neve: tömegturizmus.